

Markusovszky Lajos és Görgey(i) Artúr kapcsolata

2016.11.02. 08:28 SZERZŐ: HORVÁTH BOLDIZSÁR DR. FORRÁS: MOK ONLINE

Száz éve halt meg a szabadságharc főparancsnoka

Ismereteink szerint a két géniusz kapcsolata egy huszárhoam élén súlyos fejsebesülést szenvedett fővezér és az őt később gyógyító ismert hadiorvos 1849. július 2-után, Komárom mellett vívott csatát követően fogant, bár néhány közlés anekdotikus módon ezt antedatálja (1, 2).

Lássuk a sebesülést: Görgey sérülésének körülményeiről közvetlen szemtanút nem ismerünk, de csaknem azonnal számos hipotézis látott napvilágot. Sok érv szólt a mellett, talán magyar kard okozta a súlyos sebzést? Vajon merénylet volt Görgey (1848-ban már Görgei, később ismét Görgey) ellen (3)? De az ellenkezője a valószínűbb.

Hiteles hírvivő Ludvig János kormánybiztos, aki közvetlenül a csata után Kossuth Lajosnak így számolt be Görgey sebéről: „Egy kartács koponyáját a monostori elősáncokban, melyeket ő ugyanazon katonákkal, kik magukat a sáncukról kivetni engedték, rohammal foglalta vissza felhasítva”. Ezt erősíti dr. Kereszty Béla a Hannover-huszárok ezredorvosának 1881. július 15-án írott visszaemlékezése, aki közvetlenül a roham után este nyolc óra tájban bekötözte Görgey sebet: *"Megvizsgálva a sebet, azt a koponya tetején 12–15 centiméternyi hosszú, cikk-cakk alakú, tehát tompa eszköz, talán gránát (darab) által ejtett sebek találtam, melynek mélységét azonban első pillanatban megvizsgálni nem találtam sürgősnek"*(4).

Görgey hősiességét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy csapatait a sérülés ellenére még vagy egy óráig irányította. A beszállítás után két törzsorvos vette kezelésbe, dr. Mihályik Viktor és dr. Orzovenszky Károly. A visszaemlékezések szerint másnap világosban vizsgálták meg alaposabban a sebet, ami kb. 12–15 cm hosszú és az agyvelőig hatoló volt. A két orvos a fejbőrt összeöltötte, bár utólag kiderült beavatkozás nem volt sikeres, hisz dr. Orzovenszky hiányában a sebész harmadnapra elgennyedt. *„Alatta meggyűlik a genny, és a koponya püspöksüvegként felcsúcsosodik"* (2). A sérülés harmadik napján – Kossuth parancsára – a Pestről érkező hadügyminisztériumi fősebesz, Lumnitzer Sándor felnyitja a sebet agyvelőig, hogy kitisztítsa, és lehetővé tegye a túlélést. A beavatkozás alatt a hadvezér a mosdótátra támaszkodva áll, a végén a lavórban cikázó bolhát erős kézzel összeroppantja, és azt mondja: *„Na, mégis megfogtam ezt a bolhát."* Az orvos ezt hallva jobban elsápad, mint a betege (2, 4).

Lumnitzer – visszatérve Pestre – konzultált a szintén sebész Balassa Jánossal, majd kalandos úton leküldik maguk helyett a 35 éves Balassa-tanítványt, akkor már ismert hadisebészt Markusovszky Lajost (2, 5, 18). Ettől kezdve ő kíséri Görgeyt hónapokon át tábori körülmények között kezelve a fejsebesülést, Világoson át az osztrák Klagenfurtig. Így vált Markusovszky Lajos Görgey Artúr választott orvosává.

A kezelő orvos egyik sebkezeléséről viszonylag pontos leírás maradt ránk. Július 16-án egy sikeres orosz-magyar összecsapás után – 12 nappal sebesülését követően – fejsérülését ismét fel kellett tárni. A jelenlévő Görgey testvéröccse István, így írta le az eseményt: „...*aztán platinából való vágányos kutaszt a seb két szélén még nyitott egyik nyíláson be, a másikon ki, a középporradás alatt keresztüldugta, - bal kezével erősen megfogta a kutasznak nyelét, jobb kezével annak vágányába illesztve működése éles hegyét és összeszedvén minden erejét, három nekifeszítéssel a sebnak idő előtti forradását végig, eredetleges hosszában fölmetszette...*” Sajnálatosan a beszámoló sem éter vagy kloroform bódításról, sem klórvizes kézmosásról nem számolt be (4).

A csodálatos gyógyulást ismerve, fontos adaléknak tűnik, hogy Markusovszky a forradalom előtti évben, Bécsben járt a barátjánál, Semmelweis Ignácnál. Feltehetőleg ő elmondta Markusovszkynak, hogy klórmésszel a „bomló szerves anyagot” a kézről és eszközökről el lehet távolítani, így a gennyedés elkerülhető. Később Semmelweis ezt a világraszóló felfedezését éppen Markusovszky erőteljes ösztökélésére publikálta (6).

Az is ismert, hogy 1847-ben egy másik orvostudományi áttörés is bekövetkezett: már étergázos illetve kloroform bódításban is végeznek műtéteket. A magyar orvoslásban azonban nincs adat arra, hogy a hadisérültek ellátása során a szereket alkalmazták. Más oldalról tudjuk, az ezredorvosi készletben olyan koponyalékelő műszerek találhatóak, amelyeket a csontba fűrtak, és a segítségükkel tudtak a fűréssel úgy dolgozni, hogy a befelé eső szilánkokkal nem sértették meg az agyat. Esetünkben is a szokásoknak megfelelően, mosott gyolccsal fedték a sebet, hogy azt melegtől és a fertőzéstől védjék (2, 19).

Orvosa elkísérte Görgeyt Világos után Kisjenőről Nagyváradra a cári fővezérhez menet is. Úgy tűnt, hogy a tábornok orosz hadifogságába, Szibériába kerül. Markusovszky – aki előtte pár nappal ismét felmetszette a fejébe, hogy az belülről gyógyuljon – kijelentette: elkíséri őt akár Szibériába is. „...*ezekre a tudatlan muszka katonarvosokra nem bízhatja a fejét...*”. Görgey hálásan fogadta az ajánlatot, mely vélhetően 1849 szeptemberéig Ausztriáig tartott. Ott forrt össze a csont tökéletesen, de a horpadás az öregkori ábrázolásokon is látszott (5,9).

A történelmi háttérrel néhány epizód tovább bonyolítja. Számos ütközet, vonulat és visszavonulást követően Görgey – Kossuth parancsára – Markusovszky kíséretében, a folyamatos sebkezelés elviselésével, orvosi felügyelettel, erőltetett menettel érkezett augusztus 9–10-én Aradra. A remélt seregösszevonás sok okból elmaradt. A temesvári vereség (augusztus 9.) után, augusztus 10-én este Arad várában Görgey reménytelen helyzetre hivatkozva, vereség esetére Kossuth kormányzónak kijelentette, hogy katonáik élete érdekében leteszi a fegyvert. Ez jelképe a nemzetközi közvéleménynek, hogy Magyarország csupán a túlerő előtt hajolt meg, nem adta fel azokat az elveket, amelyekért 1848-ban felvette a harcot (5,7,9,18).

Két nappal a fegyverletétel előtt Kossuth még ezt másképp gondolta. A nemzethez augusztus 11-én írt kiáltványában bejelentette, hogy a kormánnyal együtt lemondott, és a legfőbb polgári és katonai kormányzati hatalmat Görgey Artúr tábornokra ruházta. „*Nincs többé remény, hogy az egyesült osztrák és orosz nagyhatalmasságok ellen az önvédelem harcát siker reményében folytathassuk*”. Kossuth elfogadta Görgey érvelését: „...*inkább lerakja fegyverét az oroszok előtt, mintsem hogy a siker minden reménye nélkül lövesse seregét*”. „*Talán elég lesz, ha magam leszek annak áldozata*”. (7,18). A helyzet nem ok nélkül tűnt reménytelennek Görgey és tisztjei előtt. A maradék sereg „mintegy 30 ezer főt képviselt, és csak annyi lőszerrel rendelkezett, amennyi egy-két csatanapra volt elég. Ezt a kis sereget északról 80–100 ezer orosz, délről 70 ezer osztrák fogta közre” (7,11,18).

A Kossuth és a kormány által Görgeyre ruházott katonai és kormányzati „hatalom” a hadászati reménytelen helyzetben többé nem létezett. Görgey felelősséget vett át, és nem hatalmat, „diktátori” címmel ruházták fel, ezzel csaknem egy időben Kossuth a török határ felé menekült... Tény, hogy maga a cár ragaszkodott ahhoz, hogy Görgey kegyelmet kapjon. A nagyváradi orosz hadifogságban augusztus 27-én értesítették, hogy a bécsi udvar kegyelmet adott neki, ausztriai száműzetésre ítélte (18).

Görgeyvel szemben kialakult hazaárulás gyanúját és vádját erősítette: kegyelmet kapott, míg tábornoktársai a bitón végezték, másokra golyó általi halál, nagyszámú elítéltre pedig börtön várt. De Görgey

megkegyelmezését Miklós orosz cár érte el Ferenc József császárnál, ennek megtagadása estén a főparancsnokot elvitette volna Oroszországba. Magyarországi tartózkodást nem engedélyezett, száműzöttként élhetett Ausztriában, egészen az 1867-es kiegyezés biztosította általános kegyelemig. A külső kárhoztatások mellett a tábornoktársainak sorsa miatti fájdalom belül gyötörte. Az oroszoknak azért adta meg magát, mert a magyar hadsereg számára tőlük enyhébb bánást remélhetett, mint a vérünket szomjazó osztrákoktól. *„Hogy a tábornokok közül csak én fognék kegyelmet kapni, a többiek ellenben hóhér keze által meghalni Aradon: azt én nem sejtettem. És egyedül ez égeti lelkemet soha be nem gyógyuló seb gyanánt.”* (7,11,18).

Világos utáni orvos – beteg kapcsolat: szerencsénkre van forrás, melyből talán a leghitelesebbek testvéröccse id. Görgey István 413 oldalas visszaemlékezése, és Keszei Szabolcs „A Fővezér Orvosa” című munkája segít a két géniusz kapcsolatának pontosabb megismerésében (2,5). A kísérelő és szemtanú öccse visszaemlékezésében írta: „1849 szeptember, Bécs: Ma pihenő napot tartunk, tessék idejüket kényelmük szerint használni, Markusovszky barátait látogatja...”. *Andrássy Norbert cs. őrnagy később azt írja: „...sebe csak Markusovszky távozásakor Karintiában hegedt be véglegesen..”* (5).

Görgey Artúr 1848-ban kötött házasságot Adèle Aubouin francia társalkodónővel. A száműzetés időszakában házasságukból két gyermek született. A tábornok nem henyélt száműzetésében, Dr Hanslick a barát, így számolt be: „keresett magának gyakorlati foglalkozást és talált is. A katona letűnt: most megint a vegyész jött fölszínre. Valahányszor egy gyártelep berendezése forgott szóban: Görgey tanácsát és közreműködését keresték” (5). Tizennyolc év száműzetés az ausztriai Klagenfurtban és Viktringben nem volt könnyű. A „tiport hős”, ahogyan Gyulai Pál nevezte, súlyos gondok között érte meg a Deák Ferenc által előkészítette kiegyezést és az azt követő amnesztiát.

Itthon sikerült polgári foglalkozást kapnia. Először a Lánchídnál mérnökként alkalmazták, majd tisztviselő a Kőszén- és Bányatársaságnál. A tábornok ötvenhatodik évében Visegrádon talált végső megoldást, testvéröccse Görgey István birtokán, ahol valóságos mintagazdaságot alakított ki (5,18).

Híres és vonzó volt Görgey visegrádi remetesége. Két miniszterelnök, gróf Tisza Kálmán és fia, Tisza István többször felkereste, írók és költők így Gyulai Pál, Hatvany Lajos, Mikszáth Kálmán vagy Jászai Mari. Mórícztelket vásárolt és házat épített Leányfalun, egyre gyakoribbá váltak ezek a találkozások. „Áruló...Soha” címmel a Nyugatban írt az „élő vértanúról” (11.). Egy látogatásról Mórícztel Virág Apám regénye című munkájában emlékezett.

A kor híres orvosai, mint báró Korányi Sándor professzor, de leginkább barátja, Markusovszky Lajos gyakori vendégei voltak. Az utóbbit orvos-beteg kapcsolat erősítette barátságukban, hisz súlyos koponyasebétől a csodálatos teljes gyógyulásáig a tapasztalt hadisebész még osztrák földre Őt elkísérte. Néhány találkozóról pontos ismereteink vannak pl. 1855, amikor Markó (Markusovszky beceneve) nősülése után a nászúton nem felejtette el meglátogatni száműzött barátját (6,918). Később a beteges Markusovszky Visegrádra ment üdülni, és az idősödő tábornok gyakran látta vendégül. Nagy valószínűséggel folyamatosan leveleztek is, de a Görgey-levelek jó-része a második világháború során eltűntek (5,7,18). Tény, hogy 1893. április 23-án Abbáziában a temetése előtti rögtönzött gyászszertartáson az agg Görgey Artúr is részt vett (12).

Görgey bámulatatos életereje élete végéig megmaradt. Halála előtt pár hónappal esett ágynak. 1916 áprilisában hurutos tüdőgyulladást kapott. Szekéren szállították Visegrádról Budapestre, ahol Weiss Manfréd palotájának részére felajánlott lakosztályában – 67 évvel túlélve 1849-t - érte el a halál.

Markusovszky életútja más volt. Az irodalom ezt nagyon részletesen feltárta. Pontos adatok fontos forrásai Trencsényi Tibor és Fehér János az Orvosi Hetilap legendás későbbi szerkesztőitől olvashatók (13-17).

Utóirat: Kész csoda, hogy Görgey a súlyos fejsérülését ebben az időben túlélte, annak ellenére, hogy az első ellátók félrekezeltek azzal, hogy összevarták fejsebét. A 31 éves főparancsnoknak szívós, edzett szervezete, jó ellenálló képessége mellett, további szerencséje volt, hogy rendkívül jó orvos kezébe kerül. Élete további sodrásában igaztalan Canossát járt. Az alaptalan vádak forrása maga Kossuth Lajos volt. A híres vidini levelében 1849. szeptember 12-én Kossuth ezt írja: *„Szegény, szerencsétlen hazánk elesett.*

Elesett nem ellenségeink ereje, hanem árulás s alávalóság által... Görgéit felemeltem a porból, hogy magának örök dicsőséget, hazájának szabadságot szerezzen. Ez ő a hazának gyáván hóhérjává lőn." (7,18). Ma már ezt a történések máshogy látják (18).

Görgéy hősies feladatvállalását súlyos sérülés akadályozta, amely – figyelembe véve a kor orvosi színvonalát – akár végzetes kimenetelű is lehetett volna. Bár Markusovszky korában bakteriológiai tudás híján, az aszeptikus vagy antiszeptikus műtét még nem létezett, de a nyílt fejsébeket korábbi ajánlások és saját hadisebészei tapasztalatai alapján sikeresen kezelte. A leírások alapján a beavatkozást nem bódításban végezte (4-5).

A XIX. század közepén a Közép-Európában általánosan használt sebészeti tankönyv M. J. Chelius munkája volt, amely részletesen ismerteti a koponyasérülések ellátásánál a különböző műtéti és kötözési fogásokat. Chelius a súlyos gennyedés elkerülését tartja a központi kérdésnek, hiszen az agyhártyagyulladás csak így kerülhető el biztosan (19).

Nincs pontos írásos adatunk Görgéy felépülésének teljes menetéről, és későbbi szoros kapcsolatukról. Az viszont magáért beszél, hogy Markusovszky Lajos honvédorvos, a magyar közegészségügy és egészségügyi oktatás megalapítója, az Orvosi Hetilap elindítója, antibiotikumos kezelés, fájdalomcsillapítás és egyáltalán antiszeptikus tudás nélkül is sikeresen tudta súlyosan sérült betegét meggyógyítani.

Horváth Boldizsár dr.

Irodalom:

1. Bencze, J.: Markusovszky Lajos Vasi Szemle, 1958, 2, 107–111.
2. Keszei, Sz.: A fővezér orvosa. (Legenda és valóság dr. Markusovszky Lajos 1948–49-es szerepéről). Vasi Szemle, 2000, 44(4), 533–541.
3. Hermann, R.: Csak a vöröset! Merénylet Görgei ellen? In: Halmos, F. főszerk.: Száz rejtély a magyar történelemből. Gesta Könyvkiadó Bt., 1994. 138–139.
4. Kereszty Béla dr. 1848/49 tábori főorvos a Hannoveri huszárezrednél levele. Budapest, 1881. 07. 17.] In: Görgey István 1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. III. köt. Bp. 1888.
5. Görgey, I.: Görgey Artúr száműzetésben. Eredeti levelek feldolgozásával 1949–1867. MTA Franklin Társulat, Budapest, 1918.
6. Semmelweis, I.: Die Aetiologie der Begriff und die Prophylaxis des Kinderbettfiebers. Pest, Wien u. Leipzig. Hartleben's Verlags-Expedition, 1861.
7. Hermann, R.: Világostól – sötétben Görgei fegyverletétele In: Halmos, F. főszerk.: Száz Rejtély a magyar történelemből. Gesta Könyvkiadó Bt., 1994. 140-141.
8. Hermann, R.: Isten veled, Görgei Magyar Idők, 2016. 03. 15.
9. Hermann, R.: Egy szerep és az árnyéka. Görgei és Kossuth kapcsolata levelezésük tükrében. Napkut Kiadó, Napkut Online kulturális folyóirat http://www.napkut.hu/napkut_2002/2002_07/011.htm
10. Zászkaliczky Péter „Oltalom a zivatarban II. – A pesti evangélikus egyház a 20. században" Kiadta a Deák téri Evangélikus Egyházközség, 2001.
11. Móricz, Zs.: „Áruló...Soha". Nyugat, 1930, 23. 136.
12. Hidvégi, J.: Ahol Markusovszky meghalt..., Orv. Hetil., 1971, 112. (17), 966–969.
13. Trencsényi, T.: Markusovszky Lajos Életműve. In: Az Orvosi Hetilap centenáriumi emlékkönyve. Medicina Kiadó, Budapest, 1957, 5–20.
14. Trencsényi, T.: Markusovszky Lajos Orv. Hetil. 1969, 110. (40). 2677–2684.
15. Trencsényi, T.: Markusovszky Lajos. In: Magyar Orvosi Iskola Mesterei. (Szerk. Réti, E.) Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1969. 45–58.
16. Fehér, J. (ed.): Az Orvosi Hetilap 150 éves pályafutása. Emlékkönyv az Orvosi Hetilap alapításának 150. évfordulójára. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007.
17. Fehér, J., Vértes, L.: Markusovszky Lajos emlékek. Orv. Hetil., 2001, 142. (16), 845–850.
18. Kosáry, D.: A Görgey-kérdés története I–II. Osiris/Századvég Kiadó, Budapest, 1994.
19. Sebészség, melyet előadási kézikönyvül kiadott dr. Chelius, M. J. Heidelbergi Professor. Fordította Bugát Pál Budán. 1836.